

הרעש בארץ-ישראל ביאנואר 1546

מאת

ח. ביינארט

[א]

על מה שידוע לנו בעניין הרעש שהיה בארץ-ישראל בחודש יאנואר שנת 1546, נוספה עתה תעודה חדשה, הכתובה בלשון הספרדית והיא שמורה במחלקה לכתבי-ידות שבספרייה הלאומית במאדריד. כתב-היד הזה כרוך בתוך ספר שכונסו בו גם שאר ניירות, רובם העתקים שמקורם במקום אחר⁽¹⁾. שם מחברה של הרשימה לא פורש, אלא שמתוך צירוף הדברים על הרעש ועל המאורעות בחצר האפיפיור⁽²⁾, הבאים בסוף הרשימה, מסתבר שהכותב נזיר ספרדי היושב בארץ-ישראל או צליין מספרד. הוא היה עד-ראייה לנוראות הרעש ועם זה עניין לו במה שהתרחש ברומא, במלחמתו של קארל החמישי בלוטראנים, ובמעמדם של בני האפיפיור. איננו יודעים, כיצד נתגלגלה הרשימה לידי מחלקת כתבי-הידות שבמאדריד. מהערת-שוליים אחת האומרת: "חדשות משנת 46", ניתן ללמוד שהתעודה שלפנינו אינה אלא העתקה.

לכאורה, עניינו המיוחד של תאריך הרעש, הבא בתעודה זו, מעלה ספקות בטיבה של התעודה עצמה. כותב הדברים מציין את ה-8 לחודש יאנואר שנת 1546 כיום הרעש. ואילו הקבלתם של המאורעות⁽³⁾ מלמדת אותנו, שנתכוון הכותב למאורעות שאירעו ב-14 לחודש יאנואר, כמתואר בשלושת המקורות האחרים שבידנו על רעש זה⁽⁴⁾. מסתבר ביותר, שבעל הרשימה כתב

(1) התעודה, גודלה דף, ובה 81 שורות. היא רשומה: Bibl. National, Madrid, Section de MSS No. 6.176, fol. 269. הכתב הוא כתב ספרדי רגיל מן המאות הט"ו-ט"ז.

(2) האפיפיור הוא פאולוס השלישי (1549-1554), הידוע בדאגתו המיוחדת לביתו וגם בהשתדלותו להתקין ריפורמה בכנסייה הקתולית. ע"י למשל: R. B. Merriman, The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New 3, New York 1925, passim.

(3) ע"י לקמן.

(4) ה-8 לחודש יאנואר הוא יום שישי של השבוע, ואילו ה-14 הוא יום חמישי של

השבוע הבא לאחריו, כמתואר בתעודות האחרות המדברות ברעש.

מזכרוננו, וטעה בתאריך בלבד, אבל לא טעה בתיאורם של נוראות הרעש, כפי שיתברר לקמן.

תיאור הרעש של מחבר זה עלום-השם תיאור נאמן הוא, וקרוב לוודאי שהדברים הועלו בכתב מיד לאחר המעשה, ואילו תיאור הדברים שהתרחשו ברומא, שכתוב הוא בקיצור ובצורה מסכמת, אפשר שנכתב מפי שמועה שהגיעה לכותב.

שלא כדרכה של החוברת הלועזית⁵ המספרת על הרעש, שבאה לעורר את לבות קוראיה ליראת-אלהים ולתשובה, הרשימה שלפנינו היא תיאור של עובדות בלבד. כפי שראה אותן המחבר⁶, ואין בו שום תוספות שבמגמה כלשהי. הקבלתה של הרשימה לתעודות שפרסם ברסלבסקי, יש בה כדי אישור נוסף לנוראות הרעש; עם זה ברור, שהיא תעודה עצמאית שאינה תלויה בתעודות האחרות. אמנם יש בה כעין קרבה לתעודה ג, שפרסמה ברסלבסקי⁷. אבל הקבלת הדברים עצמם המסופרים בשתי התעודות, מלמדת שאין הרשימה שלפנינו עיבוד של אותה תעודה איטלקית. היא כאמור התרשמותו של עד ראיה, ויש בה כדי לאשר מאורעות שתוארו בתעודה האיטלקית בלבד, ואין זכר להם בשתי התעודות העבריות.

מלבד התיאור המפורט של מאורעות ירושלים, יריחו, הירדן, יפו וכו', מזכיר בעל הרשימה עוד שלושה מקומות: רמלה, צפת, ומקום ששמו סִיגְלִי (çigle) שלא נודע זיהויו. הוא מציין את צפת כמקום שנפגע, ומדגיש שדמשק לא נפגעה כלל. לעומת זאת אין הכותב מזכיר לא את חברון ולא את שכם.

הטבלה המקבילה את המאורעות אלה כנגד אלה, (עי' לקמן), יש בה כדי להעמידנו על היקף הרעש ולברר את טיב התעודה שלפנינו.

[ב]

En 8 de henero de 1546 años fue vn terremoto en Jerusalem que hizo caer el cinborio del santo sepulcro, hizo tenblar todo el templo de Salomon, derribo la mayor parte de las mezquitas de los moros, y en toda aquella provincia hasta

(5) עי' י. ברסלבסקי, לחקר ארצנו, תל-אביב תשי"ד, 226.

(6) עי' למשל דרך תיאורו את ה"דם" שזרם במקום המים בנהרות שבסביבות הים.

(7) י. ברסלבסקי, לחקר ארצנו, תל-אביב תשי"ד, 228.

damasco ovo gran rruyna, y en los lugares gran mortandad de gentes, y las çibdades que mas daño Recibieron son: Ramayar, cifayde, çigle, que no se vieron mas como si nunca fueron alli edificadas, y a todos los demas lugares vino gran daño saluo a damasco y a otra çibdad. En el mismo dia la fuente de eliseo en lugar de agua corrio sangre, y al prinçipio fuego duro quatro dias continuos, y el rrio Jordan quedo en se lo todo vn dia. Y çierto braço de mar con todos los Rios alli vezinos quedaronse los por tres dias, y despues corrieron agua a manera de sangre. En el puerto de jafa, donde desembarcan los peregrinos, el mar se rretruxo mas de vna jornada adentro, y andavan muchos de aquella tierra cogendo muchas rriquezas que dexava la mar descubiertos. Y como lo supieron todos los pueblos alli vez[ino]s cada vno yva a sacar Riquezas. Y al quarto dia estando en esta co[n]diçion a mas de diez mill personas tomo el mar con tanta feroçidad que los ahogo a todos sin ninguno escapar. En tripul aquellos dias y en la ynsola de chipre con otras muchas çibdades ovo vientos y torvellinos tan grandes que hizo grandes montones de arena, que el viento traya, que descubria en partes antiguallas y en otras partes, hazia donde yva el viento, cubria todas las heredades y hazia gran daño. Toda la corte rromana y toda la tierra esta alborotada, con guerra contra el luterano. El papa ayuda al enperador con doze myll onbres y llevan sus dos nietos la gente. El marido de madama va por la capitan general y el cardenal su hijo por señor del exercito.

Laus deo

Laus deo

תרגום התעודה

ב-8 לחודש יאנואר שנת 1546 היתה רעידת אדמה בירושלים, שהפילה לארץ את הכיפה שעל הקבר הקדוש, והרעידה את מקדש שלמה והרסה

את רוב מסגדיהם של המאורים. ובכל האיזור הזה בואכה דמשק היה הרס רב, ובכל מקום תמותה גדולה. והערים שנפגעו ביותר הן רמלה, צפת וסיגלי (çigle). לא נשאר מהן שריד, כאילו לא נבנו מעולם. ולשאר המקומות נגרם נזק רב, מחוץ לעיר דמשק ועוד עיר אחת. באותו יום זרם דם במעיין אלישע, במקום שרגילים לזרום מים. ובתחילה פרצה אש שנמשכה ארבעה ימים בלא הפסק. והירדן חדל ממהלכו במשך יום תמים. ובזרוע אחת של הים ובכל כל הנהרות הסמוכים¹) נפסקו המים במשך שלושה ימים. ולאחר מכן זרמו המים כדרך זרימתו של דם²). ובנמל יפו, שבו יורדים העולים-לרגל, נסוג הים יותר ממהלך של יום, והלכו תושבים רבים [לים] ואספו עושר רב, ממה שחשף הים. וכפי שידוע לכל מי שיושב שם, הלך כל אחד להוציא עושר רב. וביום הרביעי, בהיות הים במצב זה, עלה הים בזעף גדול, גרף יותר מעשרת אלפים איש והטביע את כולם, איש לא נמלט. באותם ימים היו בטריפולי, באי קיפרוס ובהרבה ערים אחרות רוחות וסופות חזקות כל כך, עד שנערמו הרים מן החול שהביאה עמה הרוח. בדרך זו נחשפו עתיקות, ובמקומות אחרים כוסה רכוש ונגרם נזק רב. כל החצר הרומאית וכל הארץ מלאה תהפוכות. במלחמה נגד הלותרני האפיפיור עוזר לקיסר ב[צבא של] שנים-עשר אלף איש, ושני נכדיו עומדים בראשם. בעלה של הגבירה משמש קפיטן-גנרל ובנו הקרדינל עומד בראש הצבא³.

תהלה לאל, תהלה לאל

(1) הכוונה לסביבות יפו, ועיי לקמן.

(2) נתכוון כנראה לצבע המים, שהיו מעורבים באדמת החמר.

(3) לתצלום התעודה עיי לוח א.

א	ב	ג	ס
			צפת נוכרה כמקום שניזוק ברעש. cigle ניזוק ברעש.
		מעין אלישע מימיו נהפכו ל"דם"; קודם שנהפכו המים ל"דם" פלט המעיין אשמתוכו במשך 4 ימים.	מעין אלישע שרפה שארכה 4 ימים; מימיו נהפכו ל"דם".
		הירדן חרב במשך 2 ימים.	הירדן פסק במהלכו יום תמים. "דם" במקום מים.
		הים קפא ויבשו הנחלים בסביבות יפו ולא משכו מים במשך 3 ימים. נסיגת הים ליד יפו מהלך יום תמים. קהל רב נתאסף ואסף חפצים. כ-10.000 איש טבעו.	הים (1) הנחלים יבשו בזרוע אחת של הים (בלא ציון המקום). אינו מספר מעשה שקפאו המים. מציין כי במשך 3 ימים עמד הים בנסיגתו. האנשים חיפשו עושר. 10.000 איש טבעו.
		טריפולי סערות גדולות בלתי מצויות. גריפת חול שנגבב בצורת הר. מציאת פסל נאה עשוי נחושת ובידו ת של זהב.	טריפולי סערות. חישוף עתיקות (בלא ציון פרטים).
		קפריסין נזקים לפאמאגוסטה והשחתת כרמיה.	קפריסין סערות. חישוף עתיקות (בלא ציון מקום).
		ס. סרגיו דרך שקרה בפאמאגוסטה.	
הירדן הירדן חרב 3 ימים. הגויים מתלוננים על אבדן המים המתוקים בירדן שנהפכו ל"דם".			
D. H. Kall- עי' (1 ner-Amiran, IEJ 1 (1950-51), 240.			